

ผู้หญิงในตำนานปราสาทหินพื้นที่อีสานใต้¹

Woman in the Khmer Temple Myth of Northeast, Thailand¹

สินทรัพย์ ยืนยาว²

Sinsup Yuenyaw²

บทคัดย่อ

การศึกษารั้งนี้เพื่อศึกษา “ผู้หญิง” ในตำนานปราสาทหินพื้นที่อีสานใต้ 4 จังหวัดโดยการรวบรวมข้อมูลลายลักษณ์ (Literary Source) และข้อมูลตำนานภาคสนาม (Oral Source) ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับปราสาทหิน พบตำนาน จำนวน 25 เรื่อง 59 ส่วนวน เชื่อมโยงปราสาทหิน 16 แห่ง และวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานใต้ จำนวน 2 เรื่อง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยาแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ผลการศึกษาพบว่า ตำนานปราสาทหินได้นำเสนอ “ผู้หญิง” ไว้ 4 ชุดความคิด ประกอบด้วย ชุดความคิดเรื่องความเป็นหญิงในสังคม ชุดความคิดเรื่องการเป็นผู้นำ ชุดความคิดว่าด้วยความสามารถในการป้องกันตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่น ชุดความคิดเรื่องความรู้และความฉลาด การศึกษารั้งนี้สะท้อนภาพผู้หญิงในสังคมแบบปิตาธิปไตย (Patriarchy) ที่กำหนดกรอบชีวิตให้กับผู้หญิงอย่างไม่เป็นธรรม นำไปสู่การต่อรองและสร้างความหมายใหม่ของผู้หญิง

คำสำคัญ : ผู้หญิง, ภาพเสนอ, ตำนานปราสาทหิน, อีสานใต้

¹ เนื้อหาบางส่วนของวิทยานิพนธ์เรื่อง ตำนานปราสาทหิน : ความหมายและการสร้างอุดมการณ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อีสานใต้

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
Lecturer in Department of Thai, Faculty of Humanities and Social Sciences, Buriram Rajabhat University

Abstract

The role played and the social contribution made by “women” in the myth surrounding the Khmer temples of Northeastern Thailand is investigated in this research. Data were collected from literary sources and oral interviews with those familiar with the Khmer myth and the society within. It was found that there were 25 topics and 59 versions of the Khmer temple myth. Sixteen topics were directly related to the Khmer temple myth two of which were related to local literary works. Data were analyzed by descriptive analysis. The research findings revealed that the Khmer stone temple myth presented “women” in four concepts: First, the concept of the women in the society, second, the concept of woman in leadership roles, third, the concept of their ability to protect themselves and others, and fourth, the concept of knowledge and wisdom. This study describes the image of women in a patriarchal society which prescribed a socially unfair pattern of life. The unjust treatment resulted in negotiation and creation of a new meaning for women.

Keyword : women image, the Khmer stone temple myth, northeast Thailand

บทนำ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีอาณาบริเวณกว้างขวาง และประชากรอาศัยอยู่จำนวนมากกว่าภูมิภาคอื่นๆ ภูมิภาคกลุ่มนี้ประกอบด้วยกลุ่มวัฒนธรรมและภาษาพูด เช่น กลุ่มไทยลาว กลุ่มไทยเขมร กลุ่มไทยส่วย/กูย กลุ่มไทยย้อ กลุ่มผู้ไท กลุ่มไทยแสก กลุ่มไทยโคราช เป็นต้น ความหลากหลายดังกล่าวสะท้อนความหลากหลายของกลุ่มชนตามภาษาพูดและกลุ่มวัฒนธรรม

อีสานมีพื้นที่ที่แตกต่างกันอย่างมากคือ “อีสานใต้” ประกอบด้วยจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดสุรินทร์ (ธิดา สาระยา. 2538) มีความ

แตกต่างจากพื้นที่จังหวัดอื่นในภูมิภาคเดียวกันอยู่สองประการคือ ประการแรกเป็นพื้นที่ที่มีปราสาทหินกระจายตัวอยู่อย่างหนาแน่น และมีปราสาทหินขนาดใหญ่ตั้งอยู่ เช่น ปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทหินพิมาย ปราสาทเมืองต่ำ ปราสาทศีขรภูมิ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ประการต่อมาสังคมิอีสานใต้ประกอบด้วยกลุ่มคนที่พูดภาษาไทย-ลาว ไทย-โคราช ไทย-ส่วย/กวย และไทยเขมร (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 6, 2542)

ปราสาทหินมีอิทธิพลต่อคนในพื้นที่อีสานใต้เป็นอย่างมาก พิจารณาได้จากคำขวัญประจำจังหวัดทั้ง 4 จังหวัด ที่ได้ผนวกเอาคำว่า “ปราสาท” เข้าเป็นส่วนหนึ่งของความภาคภูมิใจ เป็นคำขวัญประจำจังหวัด สะท้อนและยืนยันถึงความสำคัญของปราสาทหินที่มีอิทธิพลต่อคนและสังคมในพื้นที่อย่างชัดเจน จึงเลือกนำเสนอเป็นที่ชื่นชมและภาคภูมิใจของจังหวัด นอกจากนี้คำขวัญยังยืนยันในความหลากหลายของกลุ่มวัฒนธรรมด้วย เช่น “รวัยวัฒนธรรม” เป็นต้น

ปราสาทหินเป็นเทวสถานหรือศาสนสถานที่ยืนยันสายอารยธรรมขอมในอีสานใต้ มีความเชื่อแบบเทวราชา (ธาดา สุทธิธรรม, 2544) และถูกเปลี่ยนเป็นพุทธสถานในยุคพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โดยคำว่า “ขอม” เป็นเพียงชื่อกลุ่มวัฒนธรรม หากพิจารณาคำว่า “อีสาน” ยังหมายถึง พระศิวะหรือพระรุทธะ ตามความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมมาจากขอม โดยมีร่องรอยไว้เป็นสัญลักษณ์ที่ชัดเจนปรากฏอยู่ในพื้นที่อีสานใต้คือ “ปราสาทหิน” (อภิวันทน อุดลยพิเชษฐ, 2550)

เมื่อศึกษาการรับรู้ประวัติความเป็นมาจากประชาชนที่อาศัยอยู่รอบปราสาทหิน กลับพบว่า ชุมชนรอบปราสาทหินมีการรับรู้ประวัติความเป็นมาอีกชุดความรู้หนึ่งที่มีความแตกต่างและบางเรื่องสามารถเชื่อมโยงร้อยเรียงเข้ากับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ได้ ข้อมูลดังกล่าวมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าที่มีความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อและการรับรู้ของคนกลุ่มดังกล่าว ซึ่งในทางคติชนวิทยาเรียกว่า “ตำนาน” อันเป็นผลผลิตของจินตนาการที่เกิดจากความคิดและความเชื่อที่ต้องการแสดงออกหรือสื่อสารในรูปของสัญลักษณ์ที่สร้างจากลักษณะความคิดของคนในสังคมนั้นๆ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2543)

เนื้อหาส่วนใหญ่ของตำนานปราสาทหินส่วนมากสะท้อนให้เห็นตัวละคร “ผู้หญิง” เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง เช่น นางอรพิม ประกอบกับชื่อปราสาทหินบางแห่งตั้งเป็นชื่อที่แสดงถึงความเป็นหญิง เช่น ปราสาทยายเหงา ปราสาทนางบัวตูม ประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นภาพผู้หญิงในมุมมองต่างๆ อย่างไร และปราสาทอาจเป็นพื้นที่ใช้แสดงถึงอำนาจของผู้หญิงในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นพื้นที่ตรงกันข้ามกับพุทธศาสนาหรือพื้นที่สำหรับผู้ชาย การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งวิเคราะห์ผู้หญิงในตำนานปราสาทหินพื้นที่อีสานใต้ เพื่อให้เข้าใจความหมายของผู้หญิงที่สะท้อนผ่านตำนานปราสาทหิน

วิธีการศึกษา

การศึกษาวិเคราะห์ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เน้นการศึกษาตำนานปราสาทหินที่ปรากฏเป็นข้อมูลลายลักษณ์ (Literary Source) เป็นจุดเริ่มต้น โดยรวบรวมจากทั้งหนังสือ สารานุกรม นิตยสาร วารสาร เว็บไซต์ พร้อมกับลงพื้นที่เพื่อทำการตรวจสอบข้อมูลและการรับรู้ข้อมูลตำนานในชุมชนรอบปราสาทหิน จำนวน 7 แห่ง ประกอบด้วย ปราสาทหินพิมาย ปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ ปราสาทกลุ่มตาเมื่อน ปราสาทศิขรภูมิ ปราสาทวัดสระกำแพงใหญ่ และปราสาทเขาพระวิหาร ข้อมูลของตำนานที่ได้มีจำนวน 59 สำนวน จัดเป็นกลุ่มเรื่องได้จำนวน 25 กลุ่มเรื่อง โดยการพิจารณาเป็นกลุ่มตามลักษณะของโครงเรื่อง และศึกษาควบคู่กับวรรณกรรมท้องถิ่นที่สำคัญจำนวน 2 เรื่อง ประกอบด้วยอินทปัตถา-กุลวงศ์ และท้าวลิ้นทอง

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดทฤษฎีทางคติชนวิทยาเกี่ยวกับการศึกษา “ตำนาน” (Myth) ซึ่งหมายถึง เรื่องเล่าที่แสดงความคิด ความเชื่อที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับเรื่องพระเจ้า ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน อำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันมีความเกี่ยวเนื่องไปถึงการอธิบายการกำเนิดโลก กำเนิดมนุษย์ กำเนิดชุมชนและสังคม มีบทบาทเป็นแบบแผนสำหรับแสดงออกในเชิงจารีต พิธีกรรมของสังคม และเรื่องเล่านี้ยังเป็นเรื่องที่คนในสังคมเชื่อว่าเป็นเรื่องที่เคยเกิดขึ้นจริงในอดีตที่อธิบายประวัติความเป็นมาของสิ่งที่สำคัญต่อชุมชนนั้นๆ (ศิราพร ณ ถลาง, 2539) ซึ่งมีแนวคิดที่สำคัญ 2 แนวคิดดังนี้

แนวคิดที่ 1 การศึกษาดำเนินงานเชิงหน้าที่นิยม (Functionalism) สำคัญสำคัญของแนวคิดนี้คือ ความเชื่อว่าชนบทรรมนิยมประเพณีหรือลักษณะทางวัฒนธรรมในสังคมล้วนมีความหมายและหน้าที่ที่ทั้งสิ้น และไม่มีวัฒนธรรมใดที่ไม่มีหน้าที่ Malinowski (อ้างใน ยศ สันตสมบัติ, 2540) กล่าวว่า “พฤติกรรมของมนุษย์เป็นการตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ และวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยมนุษย์ให้สามารถตอบสนองความต้องการของตน ระบบต่างๆ ของวัฒนธรรมมีหน้าที่ในตัวเองในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์” ดำเนินงานปราสาทหินจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีหน้าที่และความหมายเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ฉะนั้นข้อมูลทางคติชนวิทยาที่เป็นดำเนินงานล้วนมีความหมายที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมทั้งสิ้น (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2550) ซึ่งมีหน้าที่สำคัญ 4 ประการคือ อธิบายที่มา ให้การศึกษาในสังคม รักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของบุคคลและสังคม และให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน

แนวคิดที่ 2 การศึกษาดำเนินงานในเชิงสัญลักษณ์ สำคัญสำคัญของแนวคิดนี้คือ สัญลักษณ์ที่ถูกใช้ในดำเนินงานล้วนมีความหมาย การศึกษาสัญลักษณ์ต่างๆ ที่กลุ่มชนใช้ จะทำให้เข้าใจถึงแนวความคิด อารมณ์ และจิตใจของคนในกลุ่มชนนั้นๆ ซึ่งจะทำให้เข้าใจถึงสภาพหรือลักษณะของสังคมที่เป็นจริง ดังที่ชลธิรา สัตยารัตนา (2513) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างดำเนินงานกับการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ในความคิดของมนุษย์ไว้ว่า “นิทานหรือดำเนินงานปรัมปรามักจะมีเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ เช่น การเกิด การตาย ความขัดแย้ง ฯลฯ” ดำเนินงานจึงเป็นเครื่องมือสื่อสารความคิดของคนรุ่นก่อนให้กับคนรุ่นหลังได้รับรู้รับทราบ

จากแนวคิดทั้งสอง ดำเนินงานจึงเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่จะบอกรายละเอียดของสังคม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต รวมไปถึงผู้คนที่อยู่อาศัยอยู่ในสังคมนั้นๆ การศึกษาดำเนินงานจึงเป็นเสมือนการศึกษาชุมชนในเรื่องต่างๆ ได้เช่นเดียวกับกับข้อมูลด้านอื่นๆ งานศึกษานี้จึงมุ่งศึกษาที่ตัวละครหญิงเป็นสำคัญ เพื่อให้มีความเข้าใจความเป็นผู้หญิงในสังคมอีสานใต้ที่แฝงอยู่ในดำเนินงานปราสาทหิน

ผลการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าพบว่า ดำเนินงานปราสาทหินในพื้นที่อีสานใต้ได้เสนอมุมมองเกี่ยวกับผู้หญิงไว้ 4 ชุดความคิดหลักๆ ดังนี้ ชุดความคิดเรื่องความเป็นหญิงในสังคมไทย

ชุดความคิดเรื่องผู้หญิงกับการเป็นผู้ผู้นำหรือภาวะผู้นำ ชุดความคิดผู้หญิงกับความ
สามารถในการป้องกันตนเอง และชุดความคิดเรื่องผู้หญิงกับความรู้และความฉลาด
โดยมีสาระสังเขปดังนี้

ภาพที่ 1 ภาพประกอบการแสดงแสงสีเสียง ตำนานท้าวปาจิต-นางอรพิม
ที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง

ที่มา : สืบค้นจาก www.google.co.th/search ประชาสัมพันธ์ตำนานท้าวปาจิต
นางอรพิม

1. ชุดความคิดเรื่องความเป็นหญิงในสังคมไทย คำว่าความเป็นหญิง หมายถึง
การกำหนดรูปแบบพฤติกรรม ลักษณะนิสัย การปฏิบัติตนหรือการดำรงชีวิตของ
ผู้หญิงทั้งพฤติกรรมในเชิงบวกที่สังคมต้องการและชี้ให้เห็นพฤติกรรมเชิงลบที่สังคม
ไม่ต้องการ จากการศึกษาพบว่า ตำนานนำเสนอรูปแบบความเป็นหญิงที่สังคม
ต้องการใน 4 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะของพฤติกรรมที่เป็นแบบ	ชื่อตัวละครที่ปรากฏ	การยอมรับของสังคม
1. ผู้หญิงที่มีความงดงามทั้งทางร่างกายและจิตใจ	นางอรพิม	ยอมรับ
2. ผู้หญิงที่มีความยึดมั่นในหลักจารีตประเพณี	เนียง ตี้อฮ ทม	ยอมรับ
3. ผู้หญิงที่มีความรู้ความสามารถ	นางอรพิม นางบัวตุม นางปทุม	ยอมรับ
4. ผู้หญิงที่มีความกล้าคิดกล้าทำ	นางผมหอม นางกนิรี	ยอมรับ
5. ผู้หญิงที่มีอำนาจและใช้อำนาจของตนรังแกผู้อื่น	นางยักข์	ไม่ยอมรับ

1.1 ผู้หญิงที่มีความงดงามทั้งทางร่างกายและจิตใจ ตัวละครเด่น นางอรพิม² เป็นภาพแทนผู้หญิงที่งดงาม เป็นผู้มีความดีงาม กำเนิดต่ำ แต่มีความสามารถ มีความฉลาดสามารถเอาตัวรอดได้ สะท้อนความคิดในสังคมที่ผู้หญิงไม่ควรเป็นผู้ถูกกระทำ แต่สามารถเป็นผู้นำ ช่วยเหลือผู้อื่น เอาตัวรอดได้ด้วยปัญญา โดยเฉพาะปัญญาของหญิงชวาวา มนุษย์ไม่มีพิษและอวัยวะใดที่ใช้เป็นอาวุธอย่างสัตว์อื่น มนุษย์จึงมีปัญญาเป็นอาวุธสำคัญ ในตำนานกล่าวถึงนางอรพิมว่าเป็นผู้มีรูปร่างงดงาม ชวนหลงใหลสำหรับผู้ที่ได้พบเห็น แม้แต่พระเจ้าพรหมที่ตัดได้ทราบข่าวความสวยของนางถึงขั้นยกทัพออกมานำตัวนางไปเป็นชายา ความงามทางร่างกายของนางอาจกล่าวได้ว่า เป็น “รูปสมบัติ” แต่สิ่งที่เหนือความงามทางร่างกาย ความงดงามทางจิตใจ นางอรพิมเป็นหญิงที่มีความรักและซื่อสัตย์ต่อคนรัก ไม่มีใครที่จะเอาชนะใจนางได้แม้แต่ความตายนางไม่ยอมรับความรักที่้าวพรหมที่ตัดแสดงว่านางเป็นผู้ที่มีความอดทนและซื่อสัตย์ต่อคนรักและตำนานได้กล่าวถึงนางอรพิมประสบกับปัญหาหลายประการแต่นางสามารถผ่านพ้นเหตุการณ์ที่เลวร้ายเหล่านั้นมาได้ ความมีเมตตาปราณีให้ความช่วยเหลือผู้อื่นนับเป็นคุณสมบัติทางจิตใจที่สำคัญ นางอรพิมถือเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมที่ได้สร้างรากฐานในการปฏิบัติตนด้านจิตใจให้กับคนในสังคม

² จากปราสาทหินพิมาย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา ปราสาทพนมรุ้ง อ.เฉลิมพระเกียรติ และปราสาทเมืองต่ำ ปราสาทเขาไพบวัต อ.ประโคนชัยจังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 2 ภาพประชาสัมพันธ์การแสดงแสงสีเสียง ตำนานเนียง ต้อฮู ทม
ที่มา : สืบค้นจาก www.google.co.th/search ประชาสัมพันธ์การแสดงแสงสีเสียง
ตำนานเนียง ต้อฮู รม

1.2 ผู้หญิงที่มีความยึดมั่นในหลักจารีตประเพณี ตัวละครที่เด่นด้านนี้คือ เนียง ต้อฮู ทม³ เป็นสัญลักษณ์แสดงถึง หญิงผู้รักษาจารีต หญิงที่มีความเป็นผู้นำ เป็นผู้อิสระทางความคิด สะท้อนความคิดของสังคมที่สอนให้ผู้หญิงรู้จักการพึ่งพิงตนเอง คิดและแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ที่สำคัญควรรักษาจารีตประเพณีอย่างเคร่งครัด คุณสมบัติที่สำคัญของนางประกอบไปด้วย ประการแรกนางมีนมใหญ่ คำว่านมใหญ่ เป็นสัญลักษณ์ที่หมายถึงความเป็นแม่ แม่ที่สมบูรณ์แบบในเรื่องของโภชนาการต่อลูก ประการที่สองนางกษัตริย์ ถือเป็นภาพแทนของชนชั้นสูงที่ควรเป็นแบบอย่างของการดำรงตนตามแบบแผน และประการสุดท้ายนางเป็นผู้นำ ความเป็นผู้นำเป็นเหตุให้ต้องถือปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่าง เนื่องจาก เนียง ต้อฮู ทม ที่มีความรักต่อทหาร

³ จากปราสาทภูมิโปน อ.สังขะ จ.สุรินทร์ ปราสาทเขาพระวิหารและปราสาทโดนตวล อ.กันทรลักษณ์ จ.ศรีสะเกษ

องค์กรที่มีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อนาง แต่นางรู้จักยับยั้งชั่งใจ พินิจพิจารณาตามหลักกฎมณเฑียรบาล จารีตประเพณีโดยไม่ขอปฏิบัติขัดกลบกฎบ้านเมืองตัวละครนี้เป็นแบบอย่างของผู้หญิงในอุดมคติของสังคม จึงถือเป็นภาพแทนแห่งผู้นำทางวัฒนธรรมที่ได้วางรากฐานการใช้ชีวิตของผู้หญิงในด้านการต่อสู้ดิ้นรนด้วยตนเอง การมีความเข้มแข็ง การรักษานวลสงวนตัว การเป็นผู้นำ การอ้างเป็นคนสูงศักดิ์ไม่ใช่สามัญชนและยังมีชีวิตผิตธรรมชาติและสะท้อนขวัญจะช่วยให้เพิ่มความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น อีกทั้งจากคติบูชาเทวีแห่งความอุดมสมบูรณ์ (Mother Goddess) เดิมที่ปรากฏอยู่ทั่วโลกตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ (ปราณี วงษ์เทศ, 2549)

1.3 ผู้หญิงที่มีความรู้ความสามารถ นางอรพิม นางบัวตุมหรือนางปทุม⁴ ใช้ความรู้ความสามารถในการป้องกันตัวและให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งตำนานกลับนำเสนอให้ตัวละครฝ่ายชายได้รับความช่วยเหลือจากฝ่ายหญิง

นางอรพิมนอกจากมีความรู้ความสามารถ การเดินทางในป่า การให้ความช่วยเหลือคุ้มครองท้าวปาจิตผู้เป็นที่รักให้รอดพ้นจากความตาย การเดินทางและใช้ชีวิตในป่าได้อย่างโดดเดี่ยว และให้ความช่วยเหลือผู้อื่นได้

นางบัวตุมหรือนางปทุม จากเนื้อเรื่องของตำนานสามารถสรุปได้ว่านางบัวตุมและนางปทุมเป็นตัวละครตัวเดียวกัน แต่อาจถูกเรียกเพี้ยนไปในการรับรู้ของคนในพื้นที่ต่างๆ ทำให้มีชื่อแต่ต่างกัน ตำนานได้นำเสนอภาพแทนผู้หญิงสตรีผู้มีความบริสุทธิ์ กำเนิดจากดอกบัว ปรากฏจากการกำเนิดในครรภ์ของเพศหญิงที่ร่วมสังวาสกับบุรุษ คือ ความบริสุทธิ์นางเกิดจากความบริสุทธิ์โดยแท้จริงการเกิดภายในดอกบัวอันเป็นดอกไม้ที่ห่อหุ้มร่างกายของนางเอาไว้ ดอกบัวมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากดอกไม้อื่นแม้ว่าดอกบัวจะเกิดจากโคลนตมแต่โคลนตมเหล่านั้นไม่สามารถแปดเปื้อนดอกบัวได้ อยู่ในน้ำก็ไม่สามารถผ่านภายในดอกบัวได้ ทำให้นางบริสุทธิ์จากการกำเนิดต่อมานางปทุมหรือนางบัวตุมหลังเกิดได้อาศัยอยู่กับพระฤๅษี ซึ่งเป็นนักบุญผู้ปฏิบัติธรรมใคร่ได้อยู่อาศัยใกล้ เฝ้าถวายการรับใช้ผู้มีบุญจึงทำให้มีบุญมากขึ้น พร้อมกันนี้คู่ครองนางคือท้าวไสวตันกษัตริย์ปกครองเมือง ตามความเชื่อของเทวราชาคือ กษัตริย์เป็นสมมติเทพที่จุติมาเพื่อช่วยโลกมนุษย์ บุญของนางมีมากจึงได้อภิเษกกับเจ้าเมือง และ

⁴ จากปราสาทนางบัวตุม อ.ท่าตุม จ.สุรินทร์ ปราสาทนางรำ อ.ประทาย จ.นครราชสีมา

สอดคล้องกับชาติกำเนิดจากดอกบัวของนาง ตัวละครจึงสะท้อนถึงการเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยการเกิดจากดอกบัวปราศจากการเสพลังวาซของบิดามารดา พร้อมกับเฝ้าถวายเป็นการดูแลผู้ทรงศีลอย่างพระฤๅษีและกษัตริย์ผู้มาจากเทพจึงเป็นข้อสนับสนุนให้นางพทุมเป็นผู้ที่มีบุญญาธิการและมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ดอกบัวยังเป็นสัญลักษณ์ของสายสัมพันธ์และความผูกพันในพระพุทธศาสนา

1.4 ผู้หญิงที่มีความกล้าคิดกล้าทำ ตัวละครที่สำคัญคือ “นางम्मหอม⁵ นางกินรี⁶” เป็นภาพแทนหญิงที่ผิดจารีต หมายถึงการไม่ยอมรับคนที่เกิดโดยหาพ่อผู้รับผิดชอบไม่ได้ สะท้อนความสำคัญกับชาติกำเนิด ซึ่งเชื่อมโยงกับความเชื่อสำคัญในการสร้างปราสาทหรือการบูชาศิลปะซึ่งเป็นเพศชาย สะท้อนถึงอำนาจของเพศชายต่อการเกิดเพศหญิงจึงเป็นเพศที่สนองความต้องการของเพศชายคอยรองรับการเกิดการตีมน้ำในรอยเท้าช้างจึงหมายถึงการตีมน้ำกาม นับเป็นการย้ำเรื่องการกดขี่ทางเพศ นางम्मหอมถูกทำให้ต่ำต้อยด้วยอำนาจทางเพศ “เมื่อโตขึ้นพอจะวิ่งเล่นได้ก็ออกไปวิ่งเล่นกับเพื่อนๆ นางทั้งสองก็ถูกเพื่อนๆ ไม่ยอมให้เล่นด้วยและล้อเลียนว่าเป็นลูกช้างลูกวัว” เป็นการขับออกจากวัฒนธรรมสำหรับผู้ที่ได้กระทำผิด นางम्मหอมจึงเป็นภาพแทนของการต่อรองทางความคิดแบบต่อต้านวัฒนธรรมเดิม ถือเป็นความกล้าหาญทางความคิดและการกระทำ ส่วนนางกินรีเป็นครึ่งนกครึ่งคน เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงผู้ที่มีความเป็นอิสระนอกเหนือกรอบของหญิง โดยแย้มมองเป็นผี หมายถึงการปฏิเสธไม่ยอมรับ สะท้อนความคิดของผู้หญิงแบบเก่า และผู้หญิงแบบใหม่ที่มีความคิดแตกต่างกัน โดยเฉพาะความกล้าคิดกล้าทำแบบสมัยใหม่ที่เน้นหรือต่อรองความเท่าเทียมทางเพศกับกรอบของจารีตเคร่งครัดของหญิงสมัยก่อน กินรีเป็นตัวแทนของชุดความคิดใหม่ของคนสมัยหลังที่พยายามอยู่เหนือความคิดดั้งเดิม

1.5 ผู้หญิงที่มีอำนาจและใช้อำนาจของตนรังแกผู้อื่น ตัวละครที่โดดเด่นคือนางยักษ์⁷ ยักษ์เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงผู้ที่มีจิตใจหยาบช้า มีความสามารถแต่ใช้ความสามารถในทางที่ผิด ชอบใช้กำลังบังคับผู้อื่นคือคุณลักษณะที่สังคมไม่ยอมรับ คำว่ายักษ์ เป็นคำนามใช้เรียกมนุษย์พวกหนึ่ง รูปร่างใหญ่โต มีเขี้ยวอก ใจดำอำมหิต

⁵ จากปราสาทเขาพระวิหารและปราสาทโดนตวล อ.กันทรลักษณ์ จ.ศรีสะเกษ

⁶ จากปราสาทเขาพระวิหาร อ.กันทรลักษณ์ จ.ศรีสะเกษ

⁷ จากปราสาทเขาพระวิหาร อ.กันทรลักษณ์ จ.ศรีสะเกษ

กินมนุษย์ สัตว์ เหาะได้ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542, 2546) ในพจนานุกรมศัพท์คติชนอธิบายคำว่า โอเกอ (Ogre) หรือ โอเกรส (Ogress เป็นเพศหญิง) หมายถึง ยักษ์ (Giant) หรืออสูรกาย ที่น่าเกลียดน่ากลัวในนิทาน มักกินเนื้อมนุษย์ แต่ก็โง่งมและหลอกได้ง่าย ชี้ตกใจและชี้กลัว (เสาวลักษณ์ อนันตสานต์, 2548) ยักษ์จึงเป็นตัวแทนของสิ่งไม่ดี หากพิจารณาในลักษณะของคู่ตรงข้ามคือ ฝ่ายดีเท่ากับความดี ฝ่ายร้ายเท่ากับความชั่วจะพบว่าแม้ยักษ์มีอิทธิฤทธิ์มากเพียงใด ก็ไม่สามารถเอาชนะตัวละครเอกที่เป็นตัวแทนของความดีได้ สุดท้ายยักษ์ต้องตาย สอดคล้องกับความจริงและความเชื่อของในสังคม “ธรรมะย่อมชนะอธรรม” ยักษ์จึงมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ความแข็งแรงและพลังเหนือกว่ามนุษย์ มีพลังอำนาจชั่วร้าย อปมงคล ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งประกอบหรือปรากฏการณ์ของธรรมชาติที่ร้ายกาจ และทำลาย เช่น แผ่นดินไหว พายุ ฝนฟ้าคะนอง ลูกเห็บ ภูเขาไฟระเบิด ล้วนแต่เป็นอันตรายต่อมนุษย์ ยักษ์จึงเป็นผู้ที่มีนิสัยดุร้ายและเป็นอันตรายต่อมนุษย์ โดยเชื่อว่า ยักษ์สิงสู่อยู่ทุกหนทุกแห่งทั้งบนพื้นโลก ในสวรรค์ชั้นต่ำสุด และใต้บาดาล (เสาวลักษณ์ อนันตสานต์, 2548) ยักษ์ยังเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อดั้งเดิมคือเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ยักษ์จึงหมายถึงคนพื้นเมือง ทำนองเดียวกับนาค ผี หรือคนที่เกิดจากรอยเท้าสัตว์ประเภทต่างๆ เป็นกลุ่มชนที่ยังนับถืออำนาจเหนือธรรมชาติและมีวัฒนธรรมในระดับต่ำกว่าวัฒนธรรมพุทธศาสนา (ปรมินทร์ จารูร, 2549)

2. ชุดความคิดเรื่องผู้หญิงกับการเป็นผู้นำหรือภาวะผู้นำ ตำนานปราสาทหิน นอกจากจะนำเสนอความเป็นหญิงยังสะท้อนบทบาทของหญิงที่สำคัญอีกประการคือ “ความเป็นผู้นำหรือภาวะผู้นำ” ซึ่งนำเสนอไว้ใน 3 ลักษณะ ลักษณะที่หนึ่งคือ ความเป็นผู้นำในการสร้างบ้านแปงเมือง ลักษณะที่สองคือผู้นำด้านการเกษตร และลักษณะที่สามคือการเป็นผู้ปกครอง ตัวละครที่สำคัญคือ อินทปัตถา และเนียง ต้อย ทม อินทปัตถาได้ทำหน้าที่ในการปราบศัตรูนำความสงบสู่บ้านเมือง และเป็นผู้นำในการตั้งเมืองขึ้นให้ประชาชนได้อยู่อาศัย การเป็นผู้นำในสร้างบ้านแปงเมือง นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในลักษณะของผู้นำทางวัฒนธรรม และได้เป็นผู้ปกครองบ้านเมืองสืบมา อินทปัตถาจึงถือเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมสังคม การเมืองการปกครอง นอกจากนี้ยังเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรม ด้านการเกษตรกรรม คือผู้นำวัฒนธรรมข้าวหอม ลักษณะของความพิเศษของการเกิดที่มีความแปลกกว่ามนุษย์ทั่วไป คือเกิดจาก

ผู้สืบเชื้อสายจากชนชั้นสูงหรือกษัตริย์ ลักษณะดังกล่าวคือองค์ประกอบหนึ่งของผู้นำหรือวีรบุรุษทางวัฒนธรรมตามแนวคิดของ ประมินทร์ จารุวร (2549) ส่วน เนียง คีฮย ทม เป็นผู้หญิงที่มีบทบาทของผู้นำในฐานะของผู้ปกครองเมือง สะท้อนถึงบทบาทของการปกครองของผู้หญิงให้มีความเป็นผู้ปกครองเมืองได้ แต่ตำนานก็ได้ย้ำให้เห็นถึงปัญหาอันเกิดจากการที่ผู้ปกครองเป็นผู้หญิงที่นำไปสู่ความล่มสลายของเมืองนางเนียง คีฮย ทม ผู้ปกครองเมืองกวมิโปนที่มีอำนาจปกครองเมือง จึงถือว่าเป็นลักษณะผู้นำหรือวีรบุรุษทางวัฒนธรรม (ประมินทร์ จารุวร, 2549) หากมองในลักษณะคู่ตรงข้ามทางความคิดจะพบว่า ตำนานที่เล่าสืบต่อกันมายาวนาน นับเป็นตัวแทนของคนในอดีต การเลือกให้ความสำคัญต่อผู้หญิงจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นแนวความคิดของสังคมที่ “ผู้หญิงเป็นใหญ่” เมื่อครั้งอดีต ในงานของปราณี วงษ์เทศ (2549) ได้ชี้ให้เห็นถึงการมีอำนาจในด้านต่างๆ ของผู้หญิง เช่น ผู้ให้ชีวิตความอุดมสมบูรณ์ ผู้นำที่มีอำนาจ ที่ปรึกษาชี้ขาด อำนาจในการตัดสินใจ เป็นผู้ติดต่อกับบรรพบุรุษ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ถูกเหมารวมเพียงแค่ว่ากล่าวหาว่า “เป็นเรื่องในตำนานปรัมปราสนุกสนาน” ในสังคมที่มีความเจริญทางวิทยาศาสตร์และมุมมองของศาสนาใหม่ ศักยภาพของผู้หญิงที่เคยมีถูกค่านิยมใหม่ของโลกตะวันตก ทำให้ผู้หญิงในปัจจุบันต้องกลายเป็นคุณสมบัตินี้และความสามารถเหมือนกับผู้ชาย ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า “ศาสนา” เป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ที่มักจะสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบบชายเป็นใหญ่ หรือ “ระบบปิตาธิปไตย” ผู้หญิงจึงเป็นเพศที่ถูกมองว่ามีเหตุผลน้อย พัฒนาการทางความคิดและศีลธรรมก็ไม่สามารถพัฒนาได้เท่ากับผู้ชาย นี่คือจุดหนึ่งที่เกิดจากสภาวะเบียดขับให้กลายเป็นเพศชายขอบของผู้หญิงในโลกของศาสนากระแสหลัก และสภาวะการถูกกีดกันจากอำนาจศีลธรรมทางศาสนา ฉะนั้นระบบคตินอกกรอบหรือนอกรีดศาสนากระแสหลักจึงเป็นพื้นที่อันชอบธรรมของผู้หญิงที่จะแสดงพลังอำนาจออกมาได้อย่างเต็มที่ (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2550) สะท้อนให้เห็นการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในเรื่องพื้นที่ของผู้หญิงที่อิงอยู่กับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งพื้นที่เหล่านี้คือพื้นที่นอกศาสนา ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนบทบาทของเพศภาวะจาก “เพศสามัญ” ไปสู่ความเป็น “เพศศักดิ์สิทธิ์” ของผู้หญิง ถือเป็น การต่อต้าน “แนวคิดกระแสหลัก” ที่มักมองว่า ผู้หญิงเป็นเพศที่ไม่มีศีลธรรม นับถือผีสง่างวิญญานเป็นที่พึ่ง ซึ่งเป็นการเบียดขับสภาวะทางเพศของผู้หญิงให้หลุดกรอบของอำนาจ

ในทางโลกศาสนาที่ยึดมั่นในหลักศีลธรรม (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2550) พื้นที่ของผู้หญิง จึงผูกพันอยู่กับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือปราสาทหินมากกว่าผู้ชายแนวความคิดทั้งสอง สะท้อนให้เห็นการประนีประนอมทางความคิด การใช้พุทธศาสนายึดโยงเข้ากับผี พราหมณ์ และคน

3. ชุดความคิดผู้หญิงกับความสามารถในการป้องกันตนเอง ผู้หญิงในตำนาน เป็นผู้ที่มีความสามารถและไม่แพ้ผู้ชายในหลายเรื่อง เช่นการสามารถเอาตัวรอดจาก การกระทำของฝ่ายร้ายหรือฝ่ายตัวละครชายได้ การดำรงชีวิตอย่างโดดเดี่ยว การเดินทาง อย่างโดดเดี่ยวไม่จำเป็นต้องอาศัยเพศชาย นอกจากนี้พบว่าผู้หญิงในตำนานสามารถ ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นทั้งเพศชายและหญิง คือ การเป็นที่พึ่งพิงให้กับผู้อื่น ตัวละคร ในตำนานที่สะท้อนความคิดชุดนี้ชัดเจนคือ นางอรพิม นางบัวตุม นางปทุม และ อินทปัตตา เช่น นางอรพิมเป็นตัวละครที่ต้องพบกับเหตุการณ์เลวร้ายในชีวิตอยู่บ่อยครั้ง เริ่มตั้งแต่การออกอุบายลงพระเจ้าพรหมทัดไม้ให้ใช้กำลังทำร้ายตนเองเมื่อครั้งถูกจับ ตัวไป ครั้งที่สองหลังจากที่นางออกจากปราสาทพระเจ้าพรหมทัดไม้ได้นางถูกนายพราน ชั่วจับตัวไป นางได้ใช้อุบายลงนายพรานให้หาควายมาให้ตนนั่งพร้อมกับขนนึ่ง ข้างหลัง เมื่อสบโอกาสนางใช้พระขรรค์แทงนายพรานตาย ครั้งที่สามนางสามารถออก อุบายเอาตัวรอดจากตาเถรชั่วที่หวังอยากได้นางมาเป็นเมีย นางจึงออกอุบายให้เถรชั่ว ขึ้นต้นมะเดื่อ และให้เล็อกหาเอาลูกสุกๆ สวยๆ ซึ่งมักจะมียู่นยอตไม้สูงๆ เท่านั้น ครั้งต่อมานางต้องรอนแรมในป่าเพียงผู้เดียวโดยไม่เกรงกลัว นอกจากความสามารถ ในการเอาตัวรอดแล้วยังพบว่า ความสามารถของนางยังสามารถให้การช่วยเหลือ ท้าวปาจิต ชายคนรักของนางที่เป็นฝ่ายเสียที่แก่ศัตรูทุกครั้ง เช่น ท้าวปาจิตถูกนายพราน ฆ่าตาย นางอรพิมก็ได้ใช้ความสามารถของตนรักษาให้รอด ถูกตาเถรหลอกนางเป็น ฝ่ายเอาชนะตาเถรและตามหาท้าวปาจิต และมีโอกาสใช้ความสามารถรักษาลูกสาว เศรษฐีที่เสียชีวิตให้ฟื้นคืนชีพได้ ตำนานชี้ให้เห็นถึงความรู้ความสามารถของผู้หญิง ส่วนกรณีของนางบัวตุมหรือนางปทุมก็เป็นตัวละครที่มีความสามารถในการเอาตัว รอดจากปัญหาและอุปสรรคต่างๆ การนำเสนอความสามารถของผู้หญิงจึงชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการดูแลปกป้องตนเอง ไม่ปล่อยให้ตนเอง เป็นภาระของผู้อื่นแม้แต่คนรักหรือผู้ชาย ในขณะที่เดียวกันผู้หญิงสามารถให้การคุ้มครอง ช่วยเหลือผู้อื่นที่ได้รับความเดือดร้อนทั้งผู้หญิงด้วยกันและผู้ชายตามกำลัง

ความสามารถที่ตนมี ไม่ใช่การรอคอยความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือรอการดูแลคุ้มครองจากฝ่ายชายเพียงเท่านั้น ในเรื่องอินทปัตถา-กุลวงศ์ ได้กล่าวถึงตัวละครเอกหญิงที่ชื่อ “อินทปัตถา” ว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถมากเช่นเดียวกัน อินทปัตถาสามารถที่จะต่อสู้กับข้าศึก โจรผู้ร้ายต่างๆ ได้ และนำพาสังคมให้สงบสุข พร้อมกันนี้ยังมีความสามารถในเรื่องของการสร้างเมือง การเกษตรกรรม การปกครอง กระทั่งคนในสังคมให้การยอมรับ รวมไปถึงพวกฝ่ายโจรต่างๆ ยอมรับในความสามารถของนางและสามีภักดี ต่อมา บ้านเมืองจึงเกิดบรรยากาศแห่งความสงบร่มเย็น

4. ชุดความคิดเรื่องผู้หญิงกับความรู้และความฉลาด พฤติกรรมของตัวละครที่มีแสดงออกถึงรู้ความสามารถในด้านต่างๆ ซึ่งให้เห็นอุดมการณ์ของสังคมในการแสวงหาความรู้ สังคมมองว่าความรู้เป็นสิ่งที่มีคุณค่า ดังที่ปรากฏในตำนานปรัมปราไทยหลายเรื่อง เช่น การพิสูจน์ความสามารถของลูกเขย หรือการเล่าเรียนวิชาอาคมต่างๆ ของเจ้าชาย แต่ในบทความนี้นำเสนอตรงข้ามคือการมุ่งความสนใจไปที่ฝ่ายหญิงกับมุมมองเรื่องความรู้ดังนี้

4.1 ความรู้ความสามารถด้านเกษตรกรรม วิถีบุรุษทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมข้าวหอม ซึ่งลักษณะของผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญด้านการเกษตร ที่แม้แต่ชนชั้นปกครองต้องให้ความสนใจเรื่องเกษตรกรรมอันเป็นรากฐานที่สำคัญในการผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงชีพ ทำให้มีพลังในการสร้างบ้านแปลงเมืองลักษณะของผู้นำหรือวิถีบุรุษทางวัฒนธรรมที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญปรากฏในตำนานเรื่อง ท้าวปาจิต-นางอรพิม นางอรพิมมีบทบาทในฐานะลูกชานาสามัญชน ซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญด้านความรู้เรื่องของเกษตรกรรม นอกจากนี้ อินทปัตถา ในตำนานเรื่อง อินทปัตถา-กุลวงศ์ได้นำเสนอความเป็นผู้นำทางด้านเกษตรกรรม อินทปัตถาเป็นผู้ที่นำเอาข้าวหอมมาปลูกและแจกจ่ายไปยังญาติปีศาจ ซึ่งเป็นการแผ่ขยายออกไป และด้วยการกระทำดังกล่าวได้ส่งผลให้อินทปัตถาได้เปลี่ยนฐานะจากผู้ยากไร้ ขึ้นเป็นผู้นำฉะนั้น ความสำคัญของวิชาเกษตรกรรม ที่คนทุกกลุ่มตระหนักในคุณค่า ไม่แตกต่างจากตำนานข้าวซึ่งแม่โพสพ เห็นว่าข้าวเลี้ยงเลี้ยงมนุษย์ทุกรูปทุกนาม (ศิริพร ฌ กลาง, 2548) การเกษตรกรรมทำนาจึงเป็นรากฐานของสังคมควรเคารพและสำนึกในคุณค่าของข้าวและคนปลูกข้าว

4.2 ความรู้ความสามารถด้านศิลปกรรม ความรู้ความสามารถปรากฏในเนื้อหาเรื่องท้าวปาจิต-นางอรพิม กล่าวถึงการสร้างศาลาโรงงานของนางอรพิม โดยการวาดภาพเล่าเรื่องราวต่างๆ ของนางกับท้าวปาจิต ซึ่งให้เห็นถึงความรู้เรื่องช่างศิลปกรรม จารุวรรณ ธรรมวัตร (2552) กล่าวว่า การวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังในเรื่องท้าวปาจิต-นางอรพิม ผู้ใช้ความรู้ชุดนี้ส่วนใหญ่เป็นเจ้าของ สามัญชนที่มีเพียงท้าวเก่าก่าเท่านั้น แสดงว่าวิชาพวกนี้เป็นวิชาเฉพาะตระกูลหรือเฉพาะทาง อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าชาวจีน คือขงจื้อ เชื่อว่าวิชากลุ่มศิลปกรรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการกล่อมเกล่าผู้นำให้มีจิตใจสูงส่ง งดงาม ควรแก่ภาวะผู้นำ แม้ในสภาพจริงของชุมชนท้องถิ่นต่างมีการแลกเปลี่ยนศิลปหัตถกรรม ดนตรี ระหว่างกลุ่มชนทุกระดับ แสดงให้เห็นถึงสุนทรียภาพให้ความสุขให้ประโยชน์ความรู้ด้านดังกล่าวจึงเป็นความรู้ที่สังคมให้ความสำคัญ โดยเฉพาะกับชนชั้นสูง เนื่องจากเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ ควบคู่ไปกับการศึกษาด้านการปกครองที่เน้นความรุนแรง

4.3 ความรู้ความสามารถด้านการรักษาสุขภาพ การดูแลรักษาสุขภาพเป็นความรู้ในสังคมที่เทคโนโลยีทางการแพทย์ไม่เจริญการดูแลรักษาสุขภาพจึงต้องอาศัยการช่วยเหลือตนเอง การให้ความสำคัญต่อความรู้ด้านนี้จึงมีความสำคัญตำนานเรื่องท้าวปาจิต-นางอรพิม ได้กล่าวถึงนางอรพิมเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านการดูแลรักษาสุขภาพ เช่น การรักษาผู้ที่ถูกงูกัด ซึ่งความรู้บางเรื่องมาจากการสังเกตด้วยประสบการณ์ ดังที่นางอรพิมได้สังเกตเรียนรู้วิธีการรักษาโรคจากงูและฟงพอนที่รักษาบาดแผลด้วยเปลือกไม้ จึงประยุกต์ความรู้ดังกล่าวสู่การรักษาคนแสดงให้เห็นถึงความคิดของคนในสังคมที่เห็นว่าสุขภาพดี มีรูปร่างคือสิ่งที่สำคัญต่อมนุษย์ ทุกคนต้องมีอายุรณะ สุขพละ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำต้องมีวรรณะ และพลัง เป็นคุณสมบัติพื้นฐาน (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2552) สังคมเรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์ของพืชต่อสุขภาพในลักษณะที่เรียกว่า “พืชสมุนไพรหรืออาหารสมุนไพร” ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพถือเป็นภูมิปัญญาของมนุษย์

4.4 ความรู้ความสามารถด้านการปกครองบ้านเมือง ภารกิจการปกครองบ้านเมืองเป็นหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินเจ้าเมืองท้าวพระยาจำบ้านนายบ้านวิชาความรู้ที่จำเป็นมากคือจาริตประเพณีหลักศาสนธรรมศิลปะการต่อสู้และวิชาอาคมนิทานจักรวรงค์ฯ ได้เสนอภาพตัวเองต่อสู้ด้วยอาวุธเพื่อปกป้องตนเอง ปกป้องนางที่ตนรัก

ปกป้องบริวารและรักษาบ้านเมืองด้วยทักษะการใช้อาวุธเช่นการใช้ธนู การใช้ศร การใช้ดาบหรือพระขรรค์ชัยและใช้คาถาอาคมในการแปลงร่างการเหาะการถอดหัวใจ และการชุบชีวิตใหม่นอกจากนั้นนิทานเสนอของวิเศษที่มีอำนาจทำลายล้าง เช่น ไม้เท้า ตันชี้ตายปลายชี้เป็นของวิเศษและคาถาอาคมที่ปรากฏในนิทานได้จากผู้ช่วยเหลือ ผู้ที่มีบทบาทมากคือพระอินทร์แสดงให้เห็นว่าตัวเองต้องใช้ความรู้หลายด้าน ทั้งความรู้ของตนเองและคนอื่นโดยมีเงื่อนไขที่สำคัญคือวาสนาบารมีทำให้มีคนดี คนเก่งมาเป็นบริวารและผู้ช่วยเหลือตัวเองที่มีคุณสมบัติดังกล่าวได้แก่ท้าวศิลป์ชัยท้าว โสวัตร ในวิถีของผู้นการใช้ศาสตร์หรือความรู้ในการต่อสู้กับศิลปะในการเข้าใจ คนอื่นศิลปะการใช้คน ศิลปะการรักษาหัวใจเครื่องญาติและบริวารและการตั้งมั่นใน หลักธรรมคำสอนทางศาสนาแม้จะใช้อำนาจใช้อาวุธ จะต้องใช้อย่างมีข้อจำกัดตาม หลักจารีตไม่ใช่ตามความพอใจของผู้ปกครองบรรทัดฐานที่สำคัญคือศีลธรรมคือ อำนาจคุณธรรมสร้างอำนาจมิใช่ความรู้คืออำนาจและอำนาจคือคุณธรรมสะท้อนให้ เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการมีศิลปะในการป้องกันตัว และกฎเกณฑ์ในการที่จะใช้ หรือไม่ใช้อาวุธ ซึ่งสังคมได้วางแผนเรื่องของการป้องกันตัว ควบคุมไปกับการสร้าง บรรทัดฐานที่ถูกต้อง ขอบธรรมในการใช้อาวุธด้วย โดยใช้หลักทางพระพุทธศาสนา เข้าช่วยในการกำหนดกฎเกณฑ์

สรุปและข้อเสนอแนะ

ตำนานปราสาทหินในพื้นที่อีสานใต้เสนอ “ผู้หญิง” ไว้ 4 ชุดความคิด ชุดความคิดเรื่องความเป็นหญิงในสังคม ชุดความคิดเรื่องความเป็นผู้นำ ชุดความคิดเรื่อง ความสามารถในการป้องกันตนเองและช่วยเหลือผู้อื่น ชุดความคิดเรื่องความรู้และ ความฉลาด การศึกษาครั้งนี้ สะท้อนภาพผู้หญิงในสังคมแบบปิตาธิปไตย (Patriarchy) ที่กำหนดกรอบชีวิตให้กับผู้หญิงอย่างไม่เป็นธรรม นำไปสู่การต่อรองและสร้าง ความหมายใหม่ของผู้หญิงผู้หญิงจึงถูกนำเสนอเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับปราสาท หินในลักษณะที่เป็นคู่ขนานกับพื้นที่ของชายที่โดยยึดโยงกระพระพุทธรศาสนา พื้นที่ ของความเป็นพุทธคือพื้นที่สำหรับผู้ชาย ในขณะที่พื้นที่ผู้หญิงคือพื้นที่แห่งความ ศักดิ์สิทธิ์ หรือปราสาทหิน การศึกษาปราสาทหินด้านคติขานวิทยาเมื่ออยู่อย่างจำกัด ประกอบกับจำนวนปราสาทหินในประเทศไทยมีอยู่เป็นจำนวนมากจึงควรได้รับ

การศึกษาเพิ่มมากขึ้น เพราะการศึกษาในครั้งนี้มีข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ 4 จังหวัด การศึกษาครั้งต่อไปจึงต้องขยายให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ที่มีปราสาทหิน และศึกษาในเชิงเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และพื้นที่ เนื่องจากจะเห็นความแตกต่างด้าน ภาษาและวัฒนธรรมชัดเจนมากกว่าพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2552). **มนทัศน์ในนิทานอีสาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญา
ดุขภูบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชลธิชา สัตยวัฒน์. (2513). **การนำวรรณคดีวิจารณ์แบบใหม่แบบตะวันตกมาใช้
กับวรรณคดีไทย**. อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธาดา สุทธิธรรม. (2544). **ผังเมืองในประเทศไทย : ผังชุมชนและการใช้ที่ดินสาย
อารยธรรมเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. ขอนแก่น : พิมพ์พัฒนา.
- ธิดา สาระยา. (2538). **เมืองประวัติศาสตร์ (เมืองพิมาย เขาพระวิหาร เมืองอุบล
เมืองศรีสะเกษ)**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2550). **กาลครั้งหนึ่งว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2549). **เพศภาวะในสุวรรณภูมิ**. กรุงเทพฯ : ภาควิชามนุษยวิทยา
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปรมินท์ จารุวรรณ. (2549). **ความขัดแย้งกับการประนีประนอมในตำนานปรัมปรา
ไทย**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**.
กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ธนาคารไทยพาณิชย์ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. (2542). **สารานุกรมวัฒนธรรม
ไทย ภาคอีสาน เล่ม 6**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคาร
ไทยพาณิชย์.

- ศิริพร ณ ถลาง. (2539). การวิเคราะห์ตำนานการสร้างโลกของคนไทย. นนทบุรี : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2548). ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. (2548). นิทานพื้นบ้านเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
- อภิวันท์ อุดลยพิเชษฐ์. (2550). 7 ปราสาทหิน แห่งอีสานใต้. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2543). ตำนานและลักษณะความคิดทางประวัติศาสตร์ใน ล้านนาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 และ 21. ใน ความคิดทางประวัติศาสตร์ และศาสตร์ของวิถีคิด : รวมบทความทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- www.google.co.th/search ประชาสัมพันธ์ตำนานท้าวปากิต นางอรพิม. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 25 พ.ย. 2557.
- www.google.co.th/search ประชาสัมพันธ์การแสดงแสงสีเสียง ตำนานเนียง ด้อธ รม. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 25 พ.ย. 2557.